

Okul Yöneticilerinin Akran Zorbalığına İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi

İrfan Dursun* - Hasan Şanlı* - Seyfi Akkuş*

Öz

Bu araştırmanın amacı, okul yöneticilerinin akran zorbalığına ilişkin görüşlerini incelemektir. Nitel bir çalışma olarak desenlenen bu çalışmada durum çalışması yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 28 okul yöneticisi oluşturmaktadır. Çalışma grubu kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Araştırmada veriler araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formuyla toplanmıştır. Araştırma verileri okul yöneticileriyle yapılan yüz yüze görüşmelerle toplanmıştır. Bu çalışmada, görüşmelerde elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. Araştırmada, katılımcıların akran zorbalığını fiziksel zarar verme, sözlü zarar verme, psikolojik baskı yapma, şiddet uygulama, dışlama, aşağılama, anlaşmazlık, taciz ve alay etme olarak tanımladıkları; katılımcıların akran zorbalığı hakkında eğitim almadıkları; akran zorbalığının çocuklar üzerindeki etkilerini zorba, kurban ve tanık açısından olmak üzere grupladıkları; katılımcıların vurma, çelme takma, çarpma, aletle yaralama, itme, tükürme, küfür etme, hakaret etme, yüksek sesle bağırma, iftira atma, alay etme, lakap takma, korkutma, sindirme, baskı altına alma, dışlama, küsme ve kıskançlık davranışlarıyla karşılaştıkları; katılımcıların akran zorbalığının kaynağının aile, medya ve çocuk olduğunu ifade ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Zorbalık, Akran zorbalığı, Akran ilişkileri, Zorbalık davranışı, Okul yöneticisi

Examining School Administrators' Views on Peer Bullying

Abstract

The purpose of this research is to examine school administrators' views on peer bullying. The case study method was used in this research, which was designed as a qualitative study. The study group of the research consists of 28 school administrators. The study group was determined through easily accessible sampling. In the study, data were collected with a semi-structured interview form developed by the researchers. Research data was collected through face-to-face interviews with school administrators. In this study, the data obtained from the interviews were analyzed using the content analysis method. In the study, participants defined peer bullying as physical harm, verbal harm, psychological pressure, violence, exclusion, humiliation, disagreement, harassment and ridicule; the participants did not receive training about peer bullying; grouped the effects of peer bullying on children in terms of bully, victim and witness; Participants encountered behaviors such as hitting, tripping, crashing, injuring with a tool, pushing, spitting, swearing, insulting, shouting loudly, slandering, mocking, name-calling, intimidating, oppressing, excluding, being offended and jealousy; it was concluded that the participants stated that the sources of peer bullying were family, media and children.

Keywords: Bullying, Peer bullying, Peer relations, Bullying behavior, School administrator

Türü: Araştırma makalesi	Gönderim Tarihi: 05.10.2023	Kabul Tarihi: 02.02.2024
---------------------------------	------------------------------------	---------------------------------

Atf: Dursun, İ., Şanlı, H., & Akkuş, S. (2024). Okul yöneticilerinin akran zorbalığına ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Uluslararası Eğitime Özgün Bakış Dergisi*, 2(1), 93-111, doi: 10.5281/zenodo.10611718

* Müdür Yardımcısı, Toplu Konutlar Ortaokulu, irfandursun@gmail.com, ORCID: 0009-0002-9342-7929, Türkiye

* Kurum Müdürü, Gürgentepe Halk Eğitim Merkezi, hasansezi@hotmail.com, ORCID: 0009-0001-7816-9215, Türkiye

* Müdür Yardımcısı, Fatih Sultan Mehmet İmam Hatip Ortaokulu, seyfiakkuss@gmail.com, ORCID: 0009-0001-4750-1625, Türkiye

Giriş

Tarih boyunca en ilkel toplumlardan en uygar toplumlara kadar uzanan saldırganlık, günümüzde de yaygın biçimde karşılaşılan bir sorun olarak kabul edilmektedir (Gökler, 2009). Saldırganlık kavramının şiddet ve zorbalık gibi boyutları da vardır (Uysal & Dinçer, 2012). Fiziksel veya sözel olarak gerçekleştirilen ve zorbalık, saldırganlık, şiddet gibi çeşitli biçimlerde tanımlanan bu eylemlerin varlığı tarih boyu devam etmiş ve günümüze kadar uzanmıştır. Belirtilen tüm bu davranış biçimleri, okul öncesi dönemden başlayarak, yetişkinlik döneminde ve hatta iş hayatında da etkisini sürdürebilen bir süreç haline gelebilmektedir.

Çocukların akranları ile olan ilişkilerinde okul yıllarının kısa ve uzun süreli etkileri bulunmaktadır. Yaşlıları ile sorun yaşayan, dışlanan ve olumlu yönde akran ilişkisi kuramayan bireylerin problem çözme becerisinde yetersiz olduğu görülmektedir. Bu sorunları yaşayan çocukların ileride ki yıllarda sosyal, duygusal, ruh sağlığı ve akademik başarı alanlarında birçok sorun yaşadıkları gözlenmektedir (Şen, 2009).

Akranlar arasında yaşanan olumsuz ilişkilere bakıldığında, bireylerin saldırgan davranışlar sergiledikleri görülmektedir. Yaşamın var olduğu ve kişiler arası etkileşimin gerçekleştiği tüm alanlarda, saldırganlık ve şiddet olgusu karşımıza sürekli çıkan eylemlerdir. Saldırganlık, şiddet ve zorbalık kavramları çoğunlukla eş anlamlı kavramlar olarak kullanılmaktadırlar, ancak zorbalık davranışlarını, saldırganlık ve şiddetten ayıran bariz özellikler vardır (Totan, 2008). Bir davranışın zorbalık olarak ifade edilebilmesi için üç ölçüt belirlenmiştir. Bu ölçütlerden ilki, kasıtlı olumsuz davranışın olması; ikincisi, kasıtlı olan bu olumsuz davranışın tekrarlı olması ve üçüncüsü ise olumsuz davranışa maruz kalan kişinin kendini savunamaması yani güç dengesizliğinin olmasıdır (Olweus, 2011). Yıllarca çocuklar arasında gözlenen bu zorbalık davranışları, akran ilişkilerinde yaygın olarak görülmeye başlanmış fakat uzun bir süre boyunca büyümenin doğası olarak kabul edilmiştir. Yaklaşık otuz yıldır yapılan araştırmalar ışığında akran zorbalığının yıkıcı etkileri net ve çarpıcı bir sonuç ortaya çıkarmaktadır (Gültekin-Akduman, 2012).

Üç türde incelediğimiz; fiziksel, sözel, ilişkisel zorbalık davranışlarını doğrudan ve dolaylı olarak da iki ana gruba ayırmak mümkündür (Alikaşifoğlu, 2011). Türkiye’de yapılan çalışmalarda erkeklerin en çok fiziksel zorbalığı; kızların ise sözel zorbalık ve ilişkisel zorbalık yaptığı ortaya çıkmaktadır (Pişkin, 2010). Gökler (2009), Çinkır ve Karaman-Kepenekçi (2003); fiziksel ve sözel zorbalığa ek olarak dışlama, dedikodu ve eşyalarına zarar verme davranış tiplerinin de yaygın olarak gözüken zorbalık türü olduklarını belirtmişlerdir. Pişkin (2010) çalışmasında, en çok görülen zorbalık türünün sözel zorbalık olduğunu da vurgulamaktadır.

Bayraktar’a (2012) göre; çocukluk döneminde örselenen bireyler, gençlik ve yetişkinlik dönemlerinde potansiyel şiddet uygulayıcısı olabilmektedirler. Yapılan diğer bir çalışmada ise, iş yerinde psikolojik taciz uygulayıcılarının ve çocukluğunda zorbalık yapmış bireylerin kişiliklerinin benzer nitelikte olduğu bulunmuştur (Uluğ & Beydoğan, 2009). Zorbalığın okul öncesi dönem de dâhil olmak üzere her yaş grubunda yaygın olarak görüldüğü belirtilmektedir. Zorbalık davranışlarını uygulayan çocukların, bu davranışlara maruz kalan çocukların ve zorbalık davranışlarına tanıklık eden çocukların, kişilik özelliklerini ve toplumsal ilişkilerini olumsuz etkileyen birçok araştırmaya rastlanmaktadır. Okulda yaşanan bu davranışlar,

çocukların değerlilik ve yeterlilik duygularını olumsuz şekilde etkilerken, özsaygı gelişimlerini de engellediği görülmektedir (Gün & Koç, 2006).

Ayrıca yapılan araştırmalarda, zorbalığa maruz kalan çocukların psikosomatik bozukluklar ve depresyon gibi belirtiler gösterdikleri görülmüştür (Dake, Price & Telljohann, 2003). Kısaca özetlemek gerekirse, zorba davranışlar okullarda yaşanan şiddetin en yaygın şekli olup hem okul ortamını hem de öğrencilerin öğrenme yaşantılarını olumsuz yönde etkilemektedir (Kartal & Bilgin, 2009). Bu nedenle akran zorbalığına ilişkin göstergelerin öğretmenlerce erken fark edilmesi, uygun stratejiler ve önleyici programlarla ortadan kaldırılıp önüne geçilmesi için gerekli çalışmalar yapılması büyük önem taşımaktadır.

Yönetim kavramı, örgütsel amaçları gerçekleştirmek için yöneticinin insan kaynağını ve diğer maddi kaynakları eşgüdümleyerek işe koşmasını ifade eden bir kavramdır. Bu durumda yönetimin temel işlevlerinden birinin örgütün amaçlarını gerçekleştirmek için eldeki insan ve madde kaynaklarının katkılarını eşgüdümlemek olduğu söylenebilir (Bayrak, 2019). Eğitim örgütlerinin insan yoğunluklu örgütler olmaları, bu örgütlerin yönetim anlayışlarını ve tarzlarını da değiştirmektedir. Eğitim, hem bireysel hem de toplumsal yaşamı etkileyen, bireysel ilişkileri ve toplumsal yaşantıyı düzenleyen bir sistem olarak tanımlanabilir. Eğitim örgütlerinde insan ögesinin başat olması ve insansal ilişkilerinin odağa alınması, genel yönetim kuramlarının okul yönetimine uygulanmasını sağlamıştır (Ağaoğlu, 2008). Eğitim örgütünün belirlenmiş olan amaçları eğitim örgütünün yönetsel tarzını biçimlendirir. Toplumsal değişimlerin yaşandığı, sosyal felsefenin değişime uğradığı ve yeni toplumsal stratejilerin önem kazandığı günümüzde, eğitim örgütleri de sosyal yapılarında ve felsefik anlayışlarında değişimi gerçekleştirecek yöneticilere gereksinim duyar (Boyacı, 2011).

Eğitim toplumlar için olan yadsınamaz önemi, önemli bir yatırım alanı olmasını sağlamaktadır. Eğitim bütçelerinin büyüklüğü de bunun bir belirtisidir. Gerek bireysel ve gerekse toplumsal getirileri yüksek olan eğitimin bir bütün olarak ele alınması ve örgütsel amaç ile bireysel gereksinimleri dengelemesi gerekir. Bu dengenin odağında eğitim yöneticisinin olduğunu söylemek yanlış olmasa gerek. Bu nedenle eğitim yöneticileri eğitimsel uygulamalarını ve yönetsel davranışlarını örgütsel amaçları gerçekleştirici yönde kanalize ederken bireysel beklentileri de karşılayacak şekilde organize etmek zorundadırlar (Bakioğlu, 2016). Eğitimin niteliğinin yükselmesinin ön şartı ise eğitim sisteminin niteliğini ve en önemli alt sistemi olan okulun niteliğini yükseltmekle olabilir.

Okulda öğretmenleri, diğer eğitim örgütlerinde ise eğitim uzmanlarını ve diğer iş görenleri belirlenmiş olan eğitimsel hedefler doğrultusunda motive etmekten, yönlendirmekten, koordine etmekten ve verimli çalıştırmaktan sorumlu kişi eğitim yöneticisidir (Minaz, 2019). Bundan dolayı, eğitim yöneticisinin örgütsel amaçları gerçekleştirecek, bireysel gereksinimleri karşılayacak, örgütün verimliliğini artıracak, çalışanların mutluluğunu sağlayacak, işyerinde barış ve huzuru tesis edecek bazı niteliklere sahip olması gerekir (Taş, 2018). Okul yöneticisi; karşılıklı saygı ve sevgiye dayalı bir eğitimsel ortam yaratma, güvenlik önlemleri alma, iş görenlerin haklarını muhafaza etme, uygun bir fiziksel eğitim ortamı tesis etme, çalışanları izleme ve değerlendirme, kuruma ait stratejik plan hazırlama ve kurumda eşgüdüm sağlama konularında görev ve sorumlulukları olan kişidir (Taş & Kıroğlu, 2018).

Okulu yönetmek sadece mevzuatı yerine getirmekle sınırlı olmayıp, okulu belirlenmiş olan örgütsel amaçlar ve bireysel talepler doğrultusunda dengeli olarak yaşatmak, okulu

Okul Yöneticilerinin Akran Zorbalığına İlişkin Görüşleri

oluşturan insan kaynağını en iyi şekilde değerlendirmektir (Bursalıoğlu, 2012). Okul yöneticisi, eğitim örgütü olan okulun ortaya konmuş olan amaçlarını gerçekleştirmek için karar veren, planlama yapan, iletişim sağlayan, iş birliği yapan, çalışanları örgütleyen kişidir (Minaz, 2019). Okul, eğitim-öğretim etkinliklerinin bir amaca ilişkin olarak sistemli ve bilimsel esaslı olarak devletin gözetimi ve denetimi altında yapıldığı yerdir (Başaran, 2000). Okul aynı zamanda eğitime ilişkin uygulamaların gerçekleştirildiği, eğitim sisteminin bir alt sistemidir. Dolayısıyla okul yöneticisinin başarılı veya başarısız olması bütün eğitim sistemini etkiler. Eğitim sistemin önemli bir alt bileşeni olan okulda meydana gelen bir aksaklığın veya sorunun, sistemin bir bütün olarak amaçlarından uzaklaşmasına neden olabilir (Bursalıoğlu, 2012). Bundan dolayı okulların belirlenmiş olan amaçları gerçekleştirme yönünde iyi bir uyum içinde faaliyet göstermeleri gerekir. Bu da birinci derecede okul yöneticilerinin sorumluluğundadır.

Okul yöneticisinin etkili karar verme, problem çözme, süreci yönetme, iş birliği ve iletişim sağlama yeteneği gelişmiş olmalıdır (Taş & Minaz, 2021). Okul yöneticisinin yasal yetkisinden çok bireysel etkisini kullanması, örgütsel amaçların gerçekleştirilmesinde ve bireysel gereksinimlerin yerine getirilmesinde daha etkili olacaktır (Erdoğan, 2010). Okul yöneticisinin ana amacı ve görevi, kendisine emanet edilmiş olan çocukların davranışlarını istedik yönde değiştirmek ve eğitimsel amaçlarına ulaşmalarına zemin hazırlamak olmalıdır (Boyacı, 2011). Okullarda hiçbir eğitimsel uygulama ya da yönetsel tavır tesadüflere bırakılamaz. Yöneticilerin yönetsel tutum ve davranışları eğitim sisteminin temel ilkeleri ile ülkede geçerli olan yasal düzenlemelerle koşut bir yapı göstermelidir (Bayrak, 2019). İyi bir eğitim öğretim ortamı, iyi bir yöneticinin varlığını gerekli kılmaktadır.

Akran zorbalığı, 2000'li yılların başından başlayarak günümüze kadar artan oranlarda ilgi gösterilen ve araştırılan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuklar zorbalık davranışları ile birbirlerine psikolojik ve fiziksel zararlar verebilmektedirler. Zorbalığın önüne geçilebilmesi için bu tür davranışlara neden olan etmenlerin tespit edilmesi ve bu doğrultuda önlemler alınması gerekmektedir. Bu bağlamda, okul yöneticilerinin zorbalığı nasıl tanımladıklarına ilişkin görüşlerini ve kullandıkları stratejileri belirlemek büyük önem taşımaktadır. Okulda görülen zorbalık davranışlarının incelenmesi, bu davranış türlerinin görülme sıklığı ve biçimlerinin, çocuklar üzerindeki etkilerinin anlaşılması için, okul yöneticilerinin akran zorbalığına ilişkin farkındalıklarının artırılması büyük önem taşımaktadır.

Akran zorbalığının göz ardı edilmesi durumunda çocukların sosyal, duygusal, ruh sağlığı ve akademik başarı alanlarında birçok sorun yaşayacakları bilinmektedir (Şen, 2009). Bu açıdan bu çalışma, gelecekte alanda yürütülecek çalışmalar için akran zorbalığının anlaşılması ve erken müdahale açısından bir veri oluşturmayı amaçlamaktadır. Çalışma yoluyla ayrıca okul yöneticilerinin akran zorbalığını ne oranda tanıdıklarının ve önemsediklerinin, hangi tür müdahale stratejileri uyguladıklarının ve gereksinimlerinin de belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Bu araştırmanın amacı, okul yöneticilerinin akran zorbalığına ilişkin görüşlerini incelemektir. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Okul yöneticileri akran zorbalığını nasıl tanımlamaktadırlar?
2. Okul yöneticilerine göre akran zorbalığı çocukları nasıl etkilemektedir?
3. Okul yöneticileri okullarında akran zorbalığı ile ilişkili hangi tür davranışlarla karşılaşmaktadır?
4. Okul yöneticilerinin akran zorbalığının ortaya çıkma nedenlerine ilişkin görüşleri nelerdir?

5. Okul müdürlerinin akran zorbalığı ile başa çıkmaya konusunda uyguladıkları yöntemler nelerdir?
6. Okul müdürlerinin zorbalık davranışları ile baş etme konusunda eğitim alma durumları nedir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nitel bir çalışma olarak desenlenmiştir. Nitel araştırma yöntemi; doküman analizi, görüşme ve gözlem gibi yöntemlerin kullanıldığı, olayların doğal ortamda bütüncül ve gerçekçi bir şekilde ortaya konmasına olanak tanıyan bir sürecin izlediği araştırma modelidir (Yıldırım & Şimşek, 2018). Nitel araştırmada sözel veriler toplanır, analiz edilir ve yorumlanır (Karataş, 2017). Araştırmada nitel araştırma desenlerinden “durum çalışması yöntemi” kullanılmıştır. Gerçek hayattan örneklerle, öğrenci kitlesine öğretimde bulunan sistematik hiyerarşi anlayışını zenginleştirmek amacıyla kullanılan bir teknik olan durum çalışması (Şahin, Atasoy & Somyürek, 2010), herhangi alanda sınırlı durumları ortaya çıkararak, onların gelişimini sağlayacak alt yapıyı oluşturmak amacıyla sistematik bir araştırma ortaya koymaktadır (Subaşı & Okumuş, 2017).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 28 okul yöneticisi oluşturmaktadır. Çalışma grubu amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabılır örnekleme yoluyla belirlenmiştir. Kolay ulaşılabılır örnekleme yöntemi, araştırmacılar tarafından çalışmalarına uygunluk durumu, kolay ve hızlı veri sağlama durumu dikkate alınarak tercih edilmekte ise de kritik durumlar hakkında önemli bilgilerin ortaya çıkmasını da sağlayabilir (Patton, 2018). Kolay ulaşılabılır örnekleme yöntemi, mevcut olan, ulaşılması hızlı ve kolay olan ögelere dayanan bir örneklem seçme yöntemidir (Baltacı, 2018). Çalışma grubunun demografik özellikleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Çalışma Grubunun Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler		N	%
Cinsiyet	Erkek	17	52,81
	Kadın	11	47,19
Mesleki Kıdem	1-10 Yıl arası	4	17,98
	11-20 Yıl arası	7	28,09
	21-30 Yıl arası	12	32,58
	31 yıl ve üstü	5	21,35
Çalıştığı Okul Türü	İlkokul	11	41,57
	Ortaokul	9	25,84
	Lise	8	32,58
Unvan	Müdür	10	
	Müdür Baş Yardımcısı	5	
	Müdür Yardımcısı	13	

Tablo 1’e göre çoğunluğu erkek olan katılımcıların çoğu 21-30 yıl arası mesleki kıdeme sahiptir. Çoğu ilkökulda görev yapan katılımcıların çoğunluğu müdür yardımcısı olarak görev yapmaktadır.

Okul Yöneticilerinin Akran Zorbalığına İlişkin Görüşleri

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veriler araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formuyla toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme, önceden belirlenen temaya bağlı kalınıp açık uçlu soruların görüşmeler süresince katılımcıların verdikleri cevaplara göre belirlenmesidir (Mertkan, 2015). Görüşme Formu geliştirilirken soruların açık, net, anlaşılır ve içerik bakımından konuya uygun olup olmadığını belirlemek amacıyla sorular 3 uzmana gönderilmiştir. Uzman önerileri doğrultusunda soruların daha iyi anlaşılabilmesi için ifade düzeltmeleri yapılmış, soru sayısı azaltılmış, bazı sorulardaki anlatım bozuklukları giderilmiş ve soru sıralarında değişiklikler yapılmıştır. Daha sonra görüşme formu, 4 okul yöneticisine uygulanarak pilotlama yapılmıştır. Gerekli düzeltmeler ve değişiklikler yapılarak nihai şekli verilen Görüşme Formu 7 sorudan oluşmaktadır. Görüşme soruları okul yöneticilerinin akran zorbalığına ilişkin görüşlerinin neler olduğunu anlamaya yönelik olarak hazırlanmıştır. Bu nedenle formda; “Akran zorbalığını tanımlar mısınız?”, “Okulunuzda öğrenciler arasında akran zorbalığı olarak kabul edilebilecek ne tür davranışlar gözlediniz?”, “Sizce akran zorbalığının ortaya çıkma sebepleri nelerdir?”, “Zorbalık davranışlarının çocukların gelişimi üzerindeki etkileri nelerdir?”, “Öğrencilerin zorbalık davranışları ile baş etme konusunda herhangi bir eğitim aldınız mı?” şeklinde sorular yer almaktadır. Araştırmacılar tarafından geliştirilen Kişisel Bilgi Formunda ise okul yöneticisinin cinsiyeti, yaşı, görev yaptığı okulun türü, öğrenim durumu, mesleki kıdemi ve unvanı ile ilgili bilgiler yer almıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırma verileri okul yöneticileriyle yapılan yüz yüze görüşmelerle toplanmıştır. Okul yöneticilerine; akran zorbalığını nasıl tanımladıkları, öğrenciler arasında akran zorbalığı olarak kabul edilebilecek ne tür davranışlar gözlemedikleri, akran zorbalığının ortaya çıkma sebeplerinin neler olduğu, zorbalık davranışlarının çocukların gelişimi üzerindeki etkilerinin neler olduğu, zorbalık davranışları ile baş etme konusunda herhangi bir eğitim alıp almadıklarına ilişkin açık uçlu sorular yöneltilmiştir. Bu sorular, katılımcılara düşüncelerini, duygularını, inançlarını ve tercihlerini açıklamalarına olanak tanıyan sorulardır (Ekiz, 2016). Görüşmeler yaklaşık 20 dakika sürmüştür. Bu çalışmada bilimsel etik ilkelere titizlikle uyulmuş ve bu amaçla yazarlar tarafından Etik Uygunluk formu imzalanmıştır. Araştırmaya katılmada gönüllük esas alınmış; elde edilen veriler, nesnel bir yaklaşımla ve bilimsel kaygılardan ödün vermeksizin analiz edilmiş ve raporlanmıştır. Görüşme gerçekleştirilen katılımcıların isimleri kullanılmamış, katılımcı yöneticilerin isimleri M1, M2,... M28 şeklinde kodlanmıştır.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada, görüşmelerde elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. İçerik analizi; benzer verileri belli kategoriler ve temalar etrafında bir araya getirerek anlaşılabilir bir şekilde düzenleyen ve çıkarımlarda bulunmaya olanak sağlayan bir analiz tekniğidir (Büyüköztürk vd., 2022). Bu çalışmada veri analizi; verilerin kodlanması, temaların belirlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması basamaklarına göre yapılmıştır. Bu süreçte sorulara verilen yanıtlar alt kategoriler halinde gruplanmış; ulaşılan bulgular tablo halinde sunulmuş, alt kategorilerin karşısında frekansları gösterilmiştir. Araştırmada, yer yer katılımcıların görüşlerinden doğrudan alıntılar da yapılmıştır.

Bulgular

Araştırma kapsamında elde edilen bulgular, araştırmanın amacı doğrultusunda aşağıda sunulmuştur.

1. Akran zorbalığının tanımlarına ilişkin bulgular

Okul müdürlerine “Okulunuzda yaşanan akran zorbalığını nasıl tanımlarsınız?” sorusu sorularak akran zorbalığını tanımlamaları istenmiştir. Yapılan tanımlardan elde edilen veriler Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Okul Yöneticilerinin Akran Zorbalığına İlişkin Tanımları

Tema	Alt Temalar	N	%
Akran Zorbalığı	Fiziksel zarar verme	26	92,86
	Sözlü zarar verme	24	85,71
	Psikolojik baskı yapma	20	71,43
	Şiddet uygulama	19	67,86
	Dışlama	15	53,57
	Aşağılama	13	46,43
	Anlaşmazlık	10	35,71
	Taciz	8	28,57
	Alay etme	5	17,86

Tablo 2’ye göre; katılımcıların sırasıyla akran zorbalığını fiziksel zarar verme, sözlü zarar verme, psikolojik baskı yapma, şiddet uygulama, dışlama, aşağılama, anlaşmazlık, taciz ve alay etme olarak tanımlamışlardır. Okul yöneticilerinin akran zorbalığına ilişkin tanımlarından bazı örnekler aşağıda sunulmuştur:

- M4. “Bence akran zorbalığı, yakın yaş grubundaki çocukların birbirlerine fiziksel olarak zarar vermeleridir.”
- M7. “Akran zorbalığı, yaşıt olan çocukların birbirlerine sözlü hakaretlerde bulunmaları, birbirlerini aşağılamaları ve alay ederek karşdakini rahatsız etmeleridir.”
- M9. “Aslında akran zorbalığı yaşıtların birbirlerini bir tür psikolojik baskı altına almalarıdır. Buna psikolojik şiddet de diyebiliriz belki.”
- M10. “Akran zorbalığı, bir grup çocuğun bir diğer kişiyi veya grubu dışlaması, onunla ya da onlarla herhangi bir paylaşımda bulunmaması, onları tecrit etmesidir.”
- M13. “Akran zorbalığı fiziksel, sözlü ve psikolojik tacizdir bence.”
- M15. “Akran zorbalığını karşı tarafa şiddet uygulama olarak tanımlayabiliriz. Çünkü akran zorbalığının temelinde birilerine zarar verme düşüncesi yatmaktadır. Bu şiddet fiziksel ya da duygusal olabilir.”
- M19. “Akran zorbalığı, çocuklar arasında ortaya çıkan anlaşmazlığın dışa yansımalarıdır. Akran zorbalığı bir tür anlaşmazlıktır. Anlaşmazlık baş gösterince dışa vurumları farklı şekillerde kendini göstermektedir.”
- M20. “Bana göre akran zorbalığı çocuğun bilinçli veya bilinçsiz olarak arkadaşları üzerinde baskı kurması ya da akran gruplarının birbirine karşı belli konularda üstünlük kurmaya çalışmasıdır.”
- M21. “Akran zorbalığı, kişiyi istemediği bir şeyi yapmaya zorlamak, zor kullanarak devamlı istenmeyen şeyleri yapmaya mecbur bırakmaktır.”
- M24. “Akran zorbalığı akranların birbirlerini alaya almaları, özellikle daha pasif durumdaki akranlarına karşı acımasız ve devam eden bir alaya alma durumudur.”
- M27. “Akran zorbalığı okulun düzenini bozan ve çocukları mutsuz eden istenmeyen kötü tutum ve davranışlardır.”

Okul Yöneticilerinin Akran Zorbalığına İlişkin Görüşleri

2. Akran zorbalığının çocuklar üzerindeki etkilerine ilişkin bulgular

Okul yöneticilerine “Okulunuzda yaşanan akran zorbalığının çocuklar üzerindeki etkileri nelerdir?” sorusu sorularak akran zorbalığının çocuklar üzerindeki olumlu ya da olumsuz etkilerini açıklamaları istenmiştir. Yapılan açıklamalardan elde edilen veriler Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. Akran Zorbalığının Çocuklar Üzerindeki Etkilerine İlişkin Veriler

Tema	Alt Temalar	N	%
Zorba	Sosyalleşememe	23	82,14
	Alışkanlığa dönüşme	20	71,43
	Psikolojik bozukluk	18	64,29
	Kötülükten zevk alma	15	53,57
	Kendine zarar verme	10	35,71
Kurban	Korku	27	96,43
	Kaygı	24	85,71
	İçine kapanma	21	75,00
	Şüpheli olma	18	64,29
Tanık	Korku	20	71,43
	Kaygı	18	64,29
	Model alma	15	53,57
	Eğlenceli görme	9	32,14

Tablo 3’e göre; katılımcıların zorba açısından akran zorbalığının sosyalleşmeyi engellediğini, alışkanlığa dönüştüğünü, psikolojik bozukluğa neden olduğunu, kötülükten zevk alır hale getirdiğini, kendine zarar vermeye neden olduğunu ifade etmektedir. Katılımcılar kurban açısından akran zorbalığının korkuya, kaygıya, içine kapanmaya, şüpheliğe neden olduğunu ifade etmektedir. Katılımcılar tanık açısından akran zorbalığının korkuya, kaygıya, zorbayı model almaya ve zorbalığı eğlenceli görmesine neden olduğunu ifade etmektedir. Okul yöneticilerinin akran zorbalığının çocuklar üzerindeki etkisine ilişkin görüşlerinden bazı örnekler aşağıda sunulmuştur:

Zorba açısından

M8. “Akran zorbalığı yapan çocukların arkadaşları olmaz ve bu çocuklar sosyal bir çevrede yaşayamazlar. Bunların sosyalleşememek gibi sorunları ömür boyu devam eder.”

M12. “Akran zorbalığı zorbalık yapan kişide alışkanlığa dönüşebilir. Bu da toplumda istenmeyen bir kişi olmasına neden olur.”

M24. “Aslında akran zorbalığı yapan kişilerin pek normal olmadıkları söylenebilir. Çünkü zorbalık kişilerin psikolojileri üzerinde olumsuz etki yaparak psikolojilerini bozar.”

M27. “Zorba davranışlar gösteren kişilerin zamanla çevrelerine zarar verdikleri gibi kendilerine de zarar vermeye başladıkları bilinmektedir. Bu kişiler bu davranıştan hem fiziksel hem de duygusal zarar görebilmektedirler.”

Kurban açısından

M16. “Aktan zorbalığı kurban açısından ciddi korkulara neden olmaktadır. Çünkü kendisine uygulanan zorbalığı unutmamakta ve tekrarlanması korkusu yaşayabilmektedir.”

M19. “Zorbalıkla karşılaşmış kurbanda ciddi bir kaygı oluşur. Çocuğun kaygı düzeyini yükselten zorba davranışlar, bu kaygılı yapının bireyde sürekli hale gelmesine de neden olabilmektedir.”

M21. “Akran zorbalığıyla karşılaşan kurbanların genellikle içlerine kapandıkları ve sindikleri bilinmektedir.”

M27. “Akran zorbalığı kurbanda şüpheliğe oluşturmaktadır. Çünkü kurban her an kendisine zorbalık uygulanabileceği kaygı ve korkusuyla yaşadığından herkesten ve her şeyden şüphelenebilmektedir.”

Tanık açısından

M1. “Akran zorbalığına tanık olan kişide korkuya dayalı ciddi travmalar oluşabilmektedir. Kötti bir olaya tanık olmak elbette ki kişiyi korkutmaktadır. Bu kişi çocuk olunca korku düzeyi daha da yükselmektedir.”

M4. “Akran zorbalığı tanık açısından kaygı verici bir durumdur. Kişi geleceğinden ve rahat yaşamaktan kaygı duymaya başlar ve bu da psikolojisini olumsuz etkiler.”

M7. “Bazen tanıkların zorbalık yapan akranlarını gözlerinde büyütürük kahramanlaştırdıkları ve onları model aldıkları da görülmektedir. Bu da çocuklar üzerindeki olumsuz bir etkidir.”

M28. “Akran zorbalığına tanık olan kişilerin, uygulanan zorbalığı bir film izler gibi izledikleri ve bunu bir eğlenceye dönüştürdükleri de gözlenebilmektedir. Bu çok kötü bir durumdur. Bir başkasının mutsuzluğunu eğlence bilmek yanlıştır.”

3. Okullarda karşılaşılan akran zorbalığı türlerine ilişkin bulgular

Okul yöneticilerine “Okulunuzda ne tür akran zorbalığı davranışlarıyla karşılaşmaktasınız?” sorusu sorularak okullarda yaşanan akran zorbalığı türlerini açıklamaları istenmiştir. Yapılan açıklamalardan elde edilen veriler Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4. Okul Yöneticilerinin Okullarında Karşılaştıkları Akran Zorbalığı Türlerine İlişkin Veriler

Tema	Alt Temalar	N	%
Fiziksel zorbalık	Vurma	25	89,29
	Çelme takma	22	78,57
	Çarpma/omuz atma	20	71,43
	Aletle yaralama	13	46,43
	İtme	10	35,71
	Tükürme	5	17,86
Sözel zorbalık	Küfür etme	27	96,43
	Hakaret etme	25	89,29
	Yüksek sesle bağırma	20	71,43
	İftira atma	14	50,00
	Alay etme	11	39,29
	Lakap takma	6	21,43
Duygusal Zorbalık	Korkutma	22	78,57
	Sindirme	19	67,86
	Baskı altına alma	17	60,71
	Dışlama	12	42,86
	Küsme	9	32,14
	Kıskançlık	5	17,86

Tablo 4’e göre; katılımcıların fiziksel zorbalık kapsamında öğrencilerin sırasıyla, vurma, çelme takma, çarpma, aletle yaralama, itme ve tükürme davranışlarında bulduklarını; sözel zorbalık kapsamında sırasıyla küfür etme, hakaret etme, yüksek sesle bağırma, iftira atma, alay etme ve lakap takma davranışlarında bulduklarını; duygusal zorbalık kapsamında ise sırasıyla korkutma, sindirme, baskı altına alma, dışlama, küsme ve kıskançlık davranışlarında bulduklarını ifade ettikleri görülmektedir. Okul yöneticilerinin okullarında karşılaştıkları akran zorbalığı türlerine ilişkin görüşlerinden bazı örnekler aşağıda sunulmuştur:

Fiziksel zorbalık

M11. “Okulmda en sık karşılaştığım zorbalık türü vurmadır. Akran zorbalığı davranışı gösteren zorba çocukların arkadaşları olmaz ve bu çocuklar sosyal bir çevrede yaşayamazlar. Kavga ve vurma davranışı okulda ciddi bir akran zorbalığı olarak karşımıza çıkmaktadır.”

M13. “Bazı zorba çocukların durup dururken diğer çocuklara çelme taktıkları ve onların düşerek yaralanmalarına neden oldukları bilinmektedir. Çelme takma suçu örtbas etmede kullanılan bir zorbalık davranışıdır bence.”

Okul Yöneticilerinin Akran Zorbalığına İlişkin Görüşleri

M19. “Çarpma ya da omuz atma okulda sıkça karşılaşılan bir zorbalık davranışıdır. Aralarında husumet olmuş çocuklar arasında sıkça görülen bu çarpma ya da omuz atma davranışı çoğu zaman kavgalara neden olabilmektedir.”

M25. “Aletle yaralama en kötü zorbalık davranışıdır bence ve günümüzde okullarda sık görülmeye başlamıştır. Bıçak ya da silahtan öte kalemle veya başka eğitim araç gereçleriyle de bu davranış gösterilebilmektedir.”

M26. “İtme okulda çok sık gözlemediğim bir zorbalık davranış türüdür. Öğrencilerin birbirlerini merdivenlerden ya da yüksek yerlerden iterek zarar verdikleri vaka sayısı oldukça fazladır.”

M28. “Zorba öğrencilerin diğer öğrencilere tükürdükleri ve bu durumu bir fiziksel şiddete dönüştürdükleri bir gerçek. Tükürmek aslında fiziksel şiddetin bir başlangıcıdır ve çok yaygın bir akran zorbalığı davranışıdır maalesef.”

Sözel zorbalık

M2. “Küfür etmek okullarda en sık görülen bir sözel zorbalık türüdür. Öğrencilerin bu küfürleri sosyal medyadan öğrendiklerini düşünüyorum.”

M9. “Zorba öğrenciler sorun yaşadıkları akranlarına ağıza alınmayacak hakaretlerde bulunabilmektedirler. Bu hakaretler bir süre sonra öğrenciler üzerinde kalıcı hale gelmektedir.”

M20. “Akran zorbalığının bir türü de yüksek sesle bağırma. Çünkü zorba öğrenciler yüksek sesle bağırarak diğer öğrencileri sindirmekte ve korkutmaktadırlar.”

M22. “İftira atmak bence ciddi bir zorbalık türüdür. Çünkü hedef alınan kişiye çok yönlü zarar verebilen kötü bir davranıştır ve öğrenciler bu davranışı grup halinde yapmaktadırlar.”

M26. “Zorba öğrencilerin en belirgin davranışlarından biri diğer öğrencilerle alay ederek onları sindirmektedir. “Ezik”, “zavallı” gibi alay sözleri özellikle öğrenciler arasında yaygındır.”

M27. “Zorba öğrenciler özellikle fiziksel yapısından yola çıkarak akranlarına lakap takabilmektedirler. Bir süre sonra bu lakaplar isim gibi çocuklar üzerine yapışmaktadır. Takılan lakaplar da genellikle kötü lakaplar olmaktadır.”

Duygusal zorbalık

M5. “Akran zorbalığının özünde korkutma vardır. Zorba çocuklar sıra dışı tutum ve davranışlarıyla diğer çocukları korkutmakta ve onlara istediklerini yaptırmaktadırlar.”

M8. “Akran zorbalığına maruz çocuklara sinme davranışı oluşur. Zorbalar da kullandıkları enstrümanlarla diğer çocukları sindirerek rakip olmaktan çıkarmaktadırlar.”

M11. “Zorba çocukların uyguladığı bir zorbalık türü de baskı altına almaktır. Bu çocuklar akranlarını baskı altına alarak kendilerine itaat etmelerini sağlamaktadırlar.”

M18. “Dışlama akran zorbalığının en sık kullanılan türüdür. Hiçbir öğrenci diğer arkadaşları tarafından dışlanmak istemez çünkü.”

M23. “Küsme davranışı zorbalığa dönüşebilmektedir. Zorba çocuklar diğer çocuklarla küserek onları yalnız bırakma ve tecrit etmektedirler.”

M25. “Zorba davranışların biri bence kıskançlıktır. Kıskanç öğrenciler genellikle diğer öğrencilere zorba davranışlar uygulamaktadırlar. Kıskançlık güçlü bir duygudur ve çocukların rakiplerine zorba davranışlar göstermelerine neden olmaktadır.”

4. Akran zorbalığının ortaya çıkma nedenlerine ilişkin bulgular

Okul yöneticilerine “Okulunuzda yaşanan zorbalık davranışlarının çıkış nedenleri nelerdir?” sorusu sorularak akran zorbalığının çıkış nedenlerini açıklamaları istenmiştir. Yapılan açıklamalardan elde edilen veriler Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5. Akran Zorbalığının Ortaya Çıkma Nedenlerine İlişkin Veriler

Tema	Alt Temalar	N	%
Aile	Yetiştirme tarzı	27	96,43
	Ekonomik durum	25	89,29
	Aile bütünlüğü	21	75,00
	Kardeş sayısı	17	60,71
Medya	İnternet	26	92,86
	Sosyal medya	24	85,71
	Tv programları	21	75,00
	Elektronik oyunlar	10	35,71
Çocuk	Psikolojik sorunlar	27	96,43
	Kavgacı kişilik	22	78,57
	Kıskançlık	18	64,29
	Sosyal olamama	11	39,29

Tablo 5'e göre; katılımcıların akran zorbalığının ortaya çıkışında aileyi, medya ve çocuğun kendisini sorumlu tuttıkları anlaşılmaktadır. Katılımcılar yetiştirme tarzını, ekonomik durumu, aile bütünlüğünü ve kardeş sayısını aileden kaynaklanan nedenler olarak sıralarken; interneti, sosyal medyayı, Tv programlarını ve elektronik oyunları medya kaynaklı nedenler arasında; psikolojik sorunları, kavgacı kişiliği, kıskançlığı ve sosyal olmamayı ise çocuktan kaynaklanan nedenler arasında saymaktadırlar. Okul yöneticilerinin okullarında karşılaştıkları akran zorbalığının ortaya çıkış nedenlerine ilişkin görüşlerinden bazı örnekler aşağıda sunulmuştur:

Aile

M3. "Aile çocuğu nasıl yetiştirirse o da öyle davranır. Ailesinden şiddeti öğrenen şiddet uygular bu kadar basit aslında."

M8. "Ailenin ekonomik durumunun çocuklarda zorbalık davranışlara neden olduğunu söyleyebilirim. Yoksulluk çocukta diğer insanlara karşı bir nefret geliştirmesine neden olabilmektedir."

M12. "Boşanmış ebeveynlerin çocuklarında daha fazla akran zorbalığı davranışları gözlemlenebilmektedir. Bu yüzden aile bütünlüğü çok önemlidir."

M21. "Bazı ailelerdeki çocuk sayısının fazlalığı da zorbalığa neden olabilmektedir. Ailede kardeşler paylaşım konusunda sürekli rekabet halinde olduklarından bu durum günlük hayatlarına da olumsuz yansıtılabilmektedir."

Medya

M6. "İnternet birçok konuda faydalıdır. Ancak çocukların zorbalık davranışların çoğunu internette öğrendikleri açıktır."

M18. "Sosyal medya araçlarında izlenen videolara, okunan yazılar, atılan tweetler çocukları zorbalığa yönlendirebilmektedir. Sosyal medyanın bu anlamda faydadan çok zarar verdiği söylenebilir."

M25. "Tv programları rayından çıkmış durumdadır. Ailece izlenebilecek bir şey kalmadı televizyonda. Özellikle diziler gençlere ve çocuklara çok kötü örnek olmaktadır."

M28. "Elektronik oyunlar ve özellikle elektronik oyunların oynandığı yerler çocuklar için çok kötü örnekler oluşturabilecek yerler. Her türlü zararlı alışkanlığın ve faaliyetin icra edildiği yerlerdir oralar. Çocuklar savaş, ölüm, öldürme konulu oyunlara kendilerini kapıtararak aynı davranışları arkadaşlarına uygulayabilmektedirler."

Çocuk

M9. "Akran zorbalığı yapabilmesi için çocuğun psikolojik sorunlarının olması gerekir. Çünkü bu davranışlar normal bir çocuğun yapabileceği davranışlar olamaz."

M22. "Akran zorbalığı biraz da karakter meselesidir. Kişilik sorunu olan, kavgacı yapısı olan kişilerde bu tür davranışlar daha sık görülebilmektedir."

Okul Yöneticilerinin Akran Zorbalığına İlişkin Görüşleri

M26. “Kıskanç çocuklar daha fazla zorba davranışlar sergileyebilmektedirler. Bu çocuklar bir şeye ulaşamadıklarında, ona ulaşmış olan çocukları kıskanarak onlara zarar vermeye çalışmaktadırlar.”

M27. “Sosyal yönü zayıf olan öğrencilerin, çevre edinebilmek için zorba davranışlar gösterdikleri bilinmektedir. Çocuk bu sayede adından söz ettirmekte ve çevre edinebilmektedir.”

5. Akran zorbalığı ile başa çıkma konusunda uygulanan yöntemlere ilişkin bulgular

Okul yöneticilerine “Okulunuzda yaşanan akran zorbalığı ile başa çıkabilmek için ne tür yöntemler uyguluyorsunuz?” sorusu sorularak akran zorbalığıyla başa çıkma konusunda uyguladıkları yöntemleri açıklamaları istenmiştir. Yapılan açıklamalardan elde edilen veriler Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6. Akran Zorbalığıyla Başa Çıkma Yöntemlerine İlişkin Veriler

Tema	Alt Temalar	N	%
Yöntemler	Konuşma	26	92,86
	Eğitsel etkinlikler düzenleme	24	85,71
	Sportif faaliyetler düzenleme	21	75,00
	Ödüllendirme	17	60,71
	Cezalandırma	15	53,57
	Uzman desteği alma	12	42,86
	Ailelerden destek alma	7	25,00

Tablo 6’ya göre; katılımcılar konuşmayı, eğitsel etkinlikler düzenlemeyi, sportif faaliyetler düzenlemeyi, ödüllendirmeyi, cezalandırmayı, uzman desteği almayı ve ailelerden destek almayı zorba davranışlarla başa çıkma yöntemleri arasında saymaktadırlar. Okul yöneticilerinin akran zorbalığıyla başa çıkma yöntemlerine ilişkin görüşlerinden bazı örnekler aşağıda sunulmuştur:

M5. “Konuşmanın birçok sorunu çözeceğine inandığımdan zorbalık davranışı gösteren çocuklarla da konuşmayı tercih ederim ve bu bence etkili bir çözüm yöntemi.”

M7. “Okulda eğitsel etkinlikler düzenlendiğinizde ve öğrenciler bu etkinliklerde görev aldıklarında daha az sorun yaşanmaktadır.”

M12. “Sportif faaliyetler çocukların enerjilerini atmalarını sağlamaktadır. Böylece sakinleşen çocukların zorba davranışlarda bulunma oranları azalmaktadır.”

M13. “İyi davranışlarda bulunan öğrencileri ödüllendirdiğinizde kendisine değer verildiğini fark etmekte ve bu da kötü davranışlarda bulunmalarını engellemektedir.”

M20. “Bence cezalandırmak en iyi yöntemdir. Atalarımız da hep öyle yapmıştır.”

M27. “Zorbalık uzman desteği alınarak çözülebilecek ciddi bir sorundur. Bir uzmandan yardım almak gerekir.”

M28. “Çocuğun ailesiyle görüşmek ve aileden destek almak akran zorbalığını çözmeye etkili bir yöntemdir bence.”

6. Okul müdürlerinin akran zorbalığı ile baş etme konusunda eğitim alma durumlarına ilişkin bulgular

Okul yöneticilerine “Okulunuzda yaşanan akran zorbalığı ile baş etme konusunda eğitim aldınız mı, bu konuda ne tür bir eğitim almak istersiniz?” sorusu sorularak okul yöneticilerinin akran zorbalığı ile baş etme konusunda eğitim alıp almadıklarını ve ne tür bir eğitim almak istediklerini açıklamaları istenmiştir. Yapılan açıklamalardan elde edilen veriler Tablo 7 ve Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 7. Okul Yöneticilerinin Aran Zorbalığına Dair Eğitim Alma Durumlarına İlişkin Veriler

Tema	Alt Temalar	N	%
Eğitim Alma Durumu	Eğitim aldım	6	21,43
	Eğitim almadım	22	78,57

Tablo 7'ye göre; katılımcıların büyük çoğunluğunun (%78,57) akran zorbalığına ilişkin eğitim almadıkları anlaşılmaktadır.

Tablo 8. Okul Yöneticilerinin Akran Zorbalığı Hakkında Almak İstedikleri Eğitim Şekline İlişkin Veriler

Tema	Alt Temalar	N	%
Uygulamalı Eğitim	Örnek etkinlikler	26	92,86
	Konulu filmler	21	75,00
	Tiyatrolar	17	60,71
	Canlandırmalar	11	39,29
Teorik Eğitim	Seminer	19	67,86
	Konferans	15	53,57
	Panel	11	39,29
	Broşürler	6	21,43

Tablo 8'e göre; katılımcılar, akran zorbalığına ilişkin eğitimleri uygulamalı ve teorik eğitim olmak üzere ikiye ayırmakta; örnek etkinlikleri, konulu filmleri, tiyatroları ve canlandırmaları uygulamalı eğitim; seminer, konferans, panel ve broşürleri teorik eğitim kapsamında değerlendirmektedirler. Tablo, okul yöneticilerinin büyük çoğunluğunun uygulamalı eğitim almak istediklerini ortaya koymaktadır. Okul yöneticilerinin akran zorbalığına ilişkin almak istedikleri eğitim şekline ilişkin görüşlerinden bazı örnekler aşağıda sunulmuştur:

Uygulamalı eğitim

M1. "Konuyla ilgili örnek etkinlikler üzerinden giderek eğitim almak daha etkili olur."

M21. "Akran zorbalığını konu alan sosyal içerikli filmlerin konunun kavranması açısından önemli olacağını düşünürüm."

M26. "Tiyatrolarda seyredilen temsiller kalıcı olur. O yüzden akran zorbalığına ilişkin tiyatral bir eğitim iyi olur."

Teorik eğitim

M19. "Seminerlerde birçok konuyu öğrenmek mümkün."

M23. "Akran zorbalığına ilişkin konferanslara meslektaşlarımla katılmamın iyi olacağını düşünüyorum."

M28. "Zorbalık konusunda aydınlatıcı broşürler veya yayımlar dağıtılabilir bence."

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Sonuç ve Tartışma

Okul yöneticilerinin zorbalığı tanımlarken çoğu zaman fiziksel, psikolojik ve sözlü zarar vermeyi bir arada kullandıkları görülmüştür. Bu tanımlara ek olarak okul yöneticilerinin akran zorbalığını tanımlarken; baskı yapma, şiddet uygulama, dışlama, aşağılama, anlaşmazlık, taciz ve alay etme gibi farklı tanımlar kullandıklarına da rastlanmıştır. Şahin, Demirağ ve Aykaç (2009) yaptıkları araştırmada; öğretmenlerin zorbalığı tanımlarken özellikle fiziksel zorbalık davranışına vurgu yaptıklarını ve sıklıkla zorbalık kavramını kaba kuvvet ve şiddet uygulama olarak betimledikleri belirtilmiştir. Katılımcılar, sınıfta çocukların en sık fiziksel zorbalık davranışlarından vurma ve itmeye yönelik davranışlar sergilediklerini, bununla birlikte sözel

Okul Yöneticilerinin Akran Zorbalığına İlişkin Görüşleri

zorbalık davranışlarından küfürlü kelimeler kullanma davranışlarını da gösterdiklerini ve duygusal zorbalık davranışlarından oyuna almama, oyuncak paylaşmama, alay etme davranışlarının sınıf içerisinde daha sık gözlediklerini ifade etmişlerdir.

Özgöker (2018) tarafından yapılan ve araştırma bulgularımızı destekleyen çalışmada da öğretmenlerin büyük bir çoğunluğunun akran zorbalığını tanımlarken “fiziksel zarar verme” kavramı üzerinde durdukları görülmüştür. Danacı ve Çetin (2016) tarafından yapılan çalışmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Çalışmada çocukların çoğunlukla fiziksel zorbalık davranışlarına ve buna ek olarak dışlama ve alay etme gibi duygusal zorbalık davranışlarına maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Tepetaş, Akgün ve Akbaba-Altun (2010) çalışmalarında, öğretmenlerin zorbalık davranışlarını daha çok fiziksel şiddet ve söz dinleme, nadiren ise sözel ve psikolojik zorbalık olarak tanımladıkları belirlenmiştir.

Okul yöneticileri zorbalık davranışlarının çocukların gelişimi açısından risklerini “zorba”, “kurban” ve “tanık” çocukları göz önünde bulundurarak ayrı ayrı tanımlamışlardır. Okul yöneticileri zorba açısından akran zorbalığının sosyalleşmeyi engellediğini, alışkanlığa dönüştüğünü, psikolojik bozukluğa neden olduğunu, kötülükten zevk alır hale getirdiğini, kendine zarar vermeye neden olduğunu ifade etmişlerdir. Okul yöneticileri kurban açısından akran zorbalığının korkuya, kaygıya, içine kapanmaya, şüpheliğe neden olduğunu ifade etmektedir. Okul yöneticileri tanık açısından akran zorbalığının korkuya, kaygıya, zorbayı model almaya ve zorbalığı eğlenceli görmesine neden olduğunu ifade etmektedir. Özgöker (2018) tarafından yapılan çalışmada ulaşılan, zorbalık davranışlarının çocukların çocukları duygusal yönden risk altında bıraktığı sonucu araştırma bulgularımızla örtüşmektedir.

Okul yöneticileri, zorbalık davranışlarını gerçekleştiren çocuklarda sıklıkla davranışların kalıcı olması riski ile sosyal gelişimlerinde olumsuzluk yaşamalarına etkisinin olduğu üzerinde durmuşlardır. Mermer (2012) tarafından yapılan çalışmada, zorbalık davranışları gerçekleştiren çocukların başkaları ile olumlu davranışlar geliştirmekte güçlük çektikleri ve bireyler arası olumlu etkileşimlerin verdiği mutluluk, manevi tatmin gibi hislerden mahrum kaldıkları, zorbalığa tanıklık eden çocukların ise korku, umutsuzluk, mutsuzluk gibi duygular yaşadıklarını, buldukları ortamlarda tedirgin oldukları ve kendilerini güvende hissetmedikleri üzerinde durulmuştur. Arıman (2007) çalışmasında, zorbalığa maruz kalan çocukların akranları arasında kabul görmekte sorun yaşadıkları ve sosyal ilişkilerden kaçındıkları sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca sürekli zorbalığa maruz kalan bireylerin, öfkelerini kontrol etmekte zorlandıkları, daha sıklıkla saldırganlık içeren tepkiler verdikleri ve bu bireylerin akranları arasında daha az sevildikleri sonucuna ulaşmıştır. Oktay (2000) çalışmasında benzer sonuçlar elde ederek bu tür davranışlarla karşılaşan çocukların yüksek düzeyde kaygı yaşamakta olduklarını ve yalnızlık hissi duyduklarını belirtmiştir. Araştırmanın bulgularına paralel olarak, zorbalığa maruz kalan çocukların psikosomatik bozukluklar ve depresyon belirtileri gösterdikleri görülmüştür (Dake, Price & Telljohann, 2003).

Okul yöneticilerinin okullarında gözlemledikleri zorbalık davranış türlerine ilişkin görüşleri incelendiğinde, çoğunlukla fiziksel, duygusal ve sözel zorbalık davranışlarına rastladıkları görülmektedir. Okul yöneticilerinin fiziksel zorbalık kapsamında öğrencilerin sırasıyla, vurma, çelme takma, çarpma, aletle yaralama, itme ve tükürme davranışlarında bulduklarını; sözel zorbalık kapsamında sırasıyla küfür etme, hakaret etme, yüksek sesle

bağırma, iftira atma, alay etme ve lakap takma davranışlarında bulduklarını; duygusal zorbalık kapsamında ise sırasıyla korkutma, sindirme, baskı altına alma, dışlama, küsme ve kıskançlık davranışlarında bulduklarını ifade ettikleri görülmektedir. Bu bulgulara benzer olarak Çubukçu ve Dönmez (2012) yaptıkları çalışmada, öğretmenlerin sıklıkla fiziksel, sonrasında sözel ve psikolojik şiddet tanımlarını kullandıklarını belirtmişlerdir. Zorbalık ve şiddet söz konusu olduğunda eğitimcilerin genellikle fiziksel boyutun üzerinde daha çok durdukları görülmektedir. Yöneticiler, zorbalık türleri arasında en çok fiziksel zorbalığın üzerinde durmuşlardır. Bunun nedeni ise, fiziksel zorbalık türünün daha kolay gözlemlenebilir olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Araştırmanın bulguları ile örtüşen Gültekin-Akduman (2012) çalışmasında, öğretmenler çocuklar arasında çoğunlukla fiziksel saldırı gördüklerini ifade etmişlerdir. Kepenekçi ve Çinkır (2003) çalışmalarında, okullarda en çok fiziksel ve sözel zorbalık davranışları ile karşılaşıldığını, en az ise duygusal ve cinsel zorbalığın gözlemlendiğini belirtmişlerdir. Fiziksel zorbalık en yaygın olan ve en kolay fark edilen zorbalık davranış türüdür. Doğrudan temasa dayalı vurma, tekme atma gibi davranışlardan oluşmaktadır. Sözel zorbalığa maruz kalan bireyleri kullanılan sözler küçük düşürüp incitebilmektedir. Duygusal zorbalık ise sosyal ilişkilerde red edilmeye yol açan zorbalık türüdür (Donnellan & Firth, 2006). Yapılan çalışmalarda, katılımcılar ağırlıklı olarak fiziksel zorbalık davranışlarına ilişkin vurgulamalarına karşın, öğrencilerin duygusal ve sözel zorbalık davranışlarına da sıklıkla maruz kaldıkları görülmektedir.

Araştırmada, okul yöneticilerinin akran zorbalığının ortaya çıkışında aileyi, medya ve çocuğun kendisini sorumlu tuttıkları tespit edilmiştir. Okul yöneticileri yetiştirme tarzını, ekonomik durumu, aile bütünlüğünü ve kardeş sayısını aileden kaynaklanan nedenler olarak sıralarken; interneti, sosyal medyayı, Tv programlarını ve elektronik oyunları medya kaynaklı nedenler arasında; psikolojik sorunları, kavgacı kişiliği, kıskançlığı ve sosyal olmamayı ise çocuktan kaynaklanan nedenler arasında saymaktadırlar. Okul yöneticileri tarafından çocukların zorbalık davranışı sergileme nedenlerinin çoğunlukla ailesel faktörlerden kaynaklandığı, buna ek olarak bireylerin zorbalığa maruz kalma nedenlerinin ise çoğunlukla kişisel özelliklerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Akman, Yıldız ve Akyol (2018) çalışmasında benzer sonuçlar elde etmişlerdir. Bireylerin zorbalık davranışı gösterme nedenlerinin öğretmenler tarafından çoğunlukla ailesel faktörlere dayalı olarak açıklandığı görülmektedir. Yine aynı çalışmada, öğretmenler zorbalığın ailesel nedenlerden kaynaklandığını düşünürken; bireylerin kurban olma sebebinin ise kişisel faktörlerden kaynaklandığına inanmaları ilgi çekici bir sonuç olarak yorumlanmaktadır (Akyol, Yıldız ve Akman, 2018). Dölek (2001) çalışmasında, zorba çocukların genellikle ailelerinden ilgi ve sevgi görmediklerini ve bu nedenle kendilerini kabul ettirebilmek için zorba davranışlara başvurduklarını belirlemiştir. Gültekin-Akduman (2010) çalışmasında, aile yapısının akran zorbalığı üzerinde önemli bir etken olduğunu tespit etmiştir. Çubukçu ve Dönmez (2012) çalışmasında ise, okulda yaşanan şiddetin çoğunlukla, aile içi şiddetten kaynaklandığı ifade edilmiştir.

Okul yöneticilerinin zorbalık davranışlarını önleme konusunda uyguladıkları yöntemlere bakıldığında, yöneticilerin konuşmayı, eğitsel etkinlikler düzenlemeyi, sportif faaliyetler düzenlemeyi, ödüllendirmeyi, cezalandırmayı, uzman desteği almayı ve ailelerden destek almayı zorba davranışlarla başa çıkma yöntemleri arasında saydıkları görülmektedir. Tepetaş, Akgün ve Akbaba-Altun (2010); öğretmenlerin, zorba davranışları sonlandırmak için aileler ile konuşarak, çocukları cezalandırarak, çocuklarla konuşup problemi kendilerinin çözmesine

Okul Yöneticilerinin Akran Zorbalığına İlişkin Görüşleri

yardım ederek müdahale ettiklerini ifade etmişlerdir. Şahin, Demirağ ve Aykac (2009), çalışmalarında zorbalığı önlemek için öğretmenlerin çoğunlukla, velilerle konuşarak ve onlara bilgi vererek sorunu çözdüklerini belirtmişlerdir. Sadık ve Aslan (2015), çalışmalarında öğretmenlerin derste değişiklikler yapma, öğrenciler ile kural belirleme ve öğrenciye sevgi gösterme yöntemlerinin etkili olduğunu belirtmişlerdir.

Araştırmada okul yöneticilerinin büyük bir çoğunluğunun akran zorbalığı hakkında eğitim almadıkları belirlenmiştir. Özgöker (2018) tarafından yapılan çalışmada da öğretmenlerin büyük bir çoğunluğunun zorbalık davranışları ile baş etme konusunda daha önce herhangi bir eğitim almadıkları tespit edilmiştir. Ayrıca okul yöneticileri akran zorbalığına ilişkin eğitimleri uygulamalı ve teorik eğitim olmak üzere ikiye ayırdıkları; örnek etkinlikleri, konulu filmleri, tiyatroları ve canlandırmaları uygulamalı eğitim, seminer, konferans, panel ve broşürleri teorik eğitim kapsamında değerlendirdikleri tespit edilmiştir. Uygulamalı eğitim almak isteyen öğretmenlerin okuldaki zaman ve yoğunluklarına dikkat çekerek çözüm odaklı ve örnek etkinlikler içeren eğitimler almak istediklerini ifade ederken, bir kısım öğretmen ise bilgilendirmeye dayalı seminer ve konferanslar aracılığı ile akran zorbalığı hakkında bilgilendirilmeye gereksinim duyduklarını belirtmişlerdir.

Öneriler

1. Okul yöneticilerinin eğitim-öğretim ortamlarında öğrencilerce gerçekleştirilecek zorbalık davranışlarını tanıyabilmeleri ve etkili müdahalede bulunabilmeleri için davranış izleme ve değerlendirme teknikleri konusunda eğitilmelidirler.
2. Okullarda akran zorbalığına yönelik “sıfır tolerans” anlayışı benimsenmeli, bu doğrultuda sadece okul yöneticileri değil, bütün okul çalışanları zorbalık konusunda bilinçlendirilmelidir.
3. Eğitim-öğretim ortamlarındaki zorbalık davranışları ile başa çıkma ve erken müdahale konularında yetkinliklerinin artırılabilmesi için okul yöneticilerinin etkili uygulamaya dönük hizmet içi eğitim almaları sağlanmalıdır.
4. Okul yöneticileri, akran zorbalığıyla etkin mücadele edebilmeleri amacıyla yasal açıdan desteklenmelidirler.
5. Okul aile iş birliği zorbalık davranışlarının engellenmesi açısından kritik önem taşıdığından, ailelere zorbalık davranışları konusundaki bilgi düzeylerini ve farkındalıklarını artırıcı uygulama temelli eğitimler verilmelidir.
6. Nitel bir araştırma olarak desenlenmiş olan bu çalışmada okul yöneticilerinin akran zorbalığına ilişkin farkındalıkları ortaya konmaya çalışılmıştır. Gelecekte bütün okul çalışanlarının akran zorbalığına ilişkin bilgi ve farkındalık düzeylerini belirleyici çalışmalar yapılabilir.
7. Akran zorbalığı sorunu okul yöneticilerinin yaş, cinsiyet, mesleki kıdem, eğitim durumu gibi değişkenler açısından da incelenebilir.

Kaynakça

- Ağaoğlu, E. (2008). *Sınıf yönetimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık
- Akyol, N. A., Yıldız, C. & Akman, B. (2018). Öğretmenlerin akran zorbalığına ilişkin görüşleri ve zorbalıkla baş etme stratejileri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(2), 439-459.
- Alikaşifoğlu, M. (2011). Akran istismarı. *Türk Pediatri Arşivi Dergisi*, (46), 31-34.
- Arıman, F. (2007). *İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin zorbalık eğilimleri ile okul iklimi algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Bakioğlu, A. (2016). *Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi*, Ankara: Nobel yayıncılık.
- Baltacı, A. (2018). Araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Başaran, İ.E. (2000). *Türkiye eğitim sistemi*. Ankara: Gül Yayınevi.
- Bayrak, E. (2019). Eğitim yöneticilerinin seçimi ve yetiştirilmesi sürecinin incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 8(1), 568-586.
- Bayraktar, S. (2012). *Psikolojik travma*. İstanbul: Nobel Tıp Yayınevi
- Boyacı, A. (2011). *Eğitim sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını
- Bursalıoğlu, Z. (2012). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2022). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık
- Çinkır, Ş. & Karaman-Kepenekci, Y. (2003). Öğrenciler arası zorbalık. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, (34), 236-253.
- Çubukçu, Z. & Dönmez, A. (2012). İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin okuldaki şiddet üzerine görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(40), 89-108
- Dake J. A., Price, J. H. & Telljohann, J. K. (2003). The nature and extent of bullying at school. *Journal of School Health*, 73(5), 173-181.
- Danacı, M. O. & Çetin, Z. (2016). Erken çocukluk döneminde görülen okul zorbalığı davranış eğilimlerinin çocukların kişisel/sosyal-dil-motor gelişimleri ile olan ilişkisi. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 3(2).53-72
- Donnellan, C. & Firth, L. (2006). *Bullying*. Cambridge: Independence. Educational Pub.
- Dölek, N. (2001). *ilk ve orta öğretim okullarındaki öğrenciler arasında zorbalık davranışlarının incelenmesi ve "Zorbalığı önleme Tutumu Programı"nın etkisinin araştırılması*. Yayınlanmamış doktora tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ekiz, D. (2016). *Eğitimde araştırma yöntem ve metotlarına giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık

Okul Yöneticilerinin Akran Zorbalığına İlişkin Görüşleri

- Erdoğan, İ. (2010). *Okul Yönetimi ve Öğretim Liderliği*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Gökler, R. (2009). Okullarda akran zorbalığı. *Uluslararası İnsan Bilim Dergisi*, 6(2), 511-537
- Gültekin-Akduman, G. (2012). Okul öncesi dönemde akran zorbalığının incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 23(1), 121-137.
- Gün, N. & Koç, S. (2006). *Özsaygı, öncelikler listesinde kaçınıcı sıradasın?* İstanbul: Kuraldışı Yayınları.
- Karataş, Z. (2017). Sosyal bilim araştırmalarında paradigma değişimi: Nitel yaklaşımın yükselişi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 70-87
- Kartal, H. & Bilgin, A. (2009). İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenler ve öğrenim gören öğrencilerin zorbalığa yönelik görüşleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(3), 539-562.
- Kepenekci, K.Y. & Cıncır, Ş. (2003). Öğrenciler arası zorbalık. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, (34), 236-253.
- Mermer F. (2012). *Ortaöğretim öğrencilerinde akran çatışmasının incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Mertkan, Ş. (2015). *Karma araştırma tasarımı*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Minaz, M.B. (2019). Okul yönetiminde etik liderlik. M. A. Akın (Ed.). *Etik Liderlik* içinde (ss. 57-191). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık
- Oktay, A. (2000). *Yaşamın sihirli yılları*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık
- Olweus, D. (2011). Bullying at school and later criminality: Findings from three Swedish community samples of males. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 21(2), 151-156.
- Özgöker, S. (2018). *Okulöncesi öğretmenlerinin akran zorbalığına ilişkin görüşlerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kıbrıs
- Patton, M. Q. (2018). *Qualitative research and evaluation methods*. Sage Publications
- Pişkin, M. (2010). Ankara'daki ilköğretim öğrencileri arasında akran zorbalığının incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 35(156), 175-189.
- Sadık, F. & Aslan, S. (2015). İlkokul sınıf öğretmenlerinin disiplin problemleri ile ilgili görüşlerinin incelenmesi. *Electronic Turkish Studies*, 10(3),115-138
- Subaşı, M. & Okumuş, K. (2017). Bir araştırma yöntemi olarak durum çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 419-426.
- Şahin, M., Demirağ, S. ve Aykac, F. (2009). Anasınıfı öğretmenlerinin akran zorbalığı ile ilgili algıları. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1-16.
- Şahin, S. , Atasoy, B. & Somyürek, S. (2010). Öğretmen eğitiminde örnek olay yöntemi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 227-253.

- Şen, M. (2009). *3-6 yaş grubu çocukların sosyal davranışlarının bazı değişkenler açısından değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Taş, H. (2018). Eğitim, öğretim ve bilim hizmetleri kolunda faaliyet gösteren sendikaların yenilenen öğretim programlarına ilişkin görüşlerinin programın öğeleri bağlamında karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(57), 440-454
- Taş, H. & Kiroğlu, K. (2018). Assessment of the 2017 primary school social studies curriculum according to teachers' views. *Elementary Education Online*, 17(2), 697-716
- Taş, H. & Minaz, M. B. (2021). Knowledge levels of teachers with refugee student(s) in their class related to classroom management. *SAGE Open*, 11(4), 1-12. doi:10.1177/21582440211061369
- Tepetaş, Ş.G., Akgün, E. & Akbaba-Altun, S. (2010). Identifying preschool teachers' opinion about peer bullying. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 2(2), 1675-1679.
- Totan, T. (2008). *Ergenlerde zorbalığın anne baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Uluğ, F. & Beydoğan, B. (2009). Kamu örgütlerinde psikolojik taciz. *Amme İdaresi Dergisi*, 42(1), 55-86.
- Uysal, H. & Dinçer, G. (2012). Okul öncesi dönemde akran zorbalığı. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 5(4), 468-483.
- Yıldırım, Ş. & Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Etik Beyanı

Bu çalışmada bilimsel etik ilkelere uyulmuş ve bu amaçla yazarlar tarafından 05.12.2023 tarihli Etik Beyan Formu imzalanmıştır.